

interesserede Kulturgeografer og Landbrugshistorikere, med Arkæologer og Botanikere som uundværlige Medarbejdere.

Fridlev Skrubbeltrang.

Erik Kroman: Dansk Palæografi (Nordisk Kultur. XXVIII A. Palæografi. Kbh. 1943, S. 36—81). Erik Kroman: Skriftens Historie fra Reformationstiden til Nutiden. Kbh. 1943, 91 Sider.

Arkivar Erik Kroman har i to nylig fremkomne Arbejder leveret en Redegørelse for Skriftens Udvikling i Danmark, idet han i Serien Nordisk Kultur har skrevet om Dansk Palæografi i Middelalderen og i Dansk historisk Fællesforenings Publikationsrække har behandlet Skriftens Historie fra Reformationstiden til Nutiden.

De to Arbejder har den fælles Dyd, at de er stoffligt solide og praktisk overskuelige. Arkivar Kroman behersker til Fuldkommenhed det Materiale, han her behandler, og har et klart Blik for de væsentlige Træk i Skriftens skiftende Karakter. Den danske Palæografi føjes ind som Led i den europæiske Skriftudvikling med de skiftende Strømme, der giver Paavirkning snart fra det ene Land, snart fra det andet, med Omformning af selve Skriften eller af den i de ældre Haandskrifter forekommende Ornamentik (Initialkunst). Men Skriftudviklingen føjes ogsaa kyndigt ind som Led i den hjemlige Kulturudvikling, idet den ses i Forhold til Stilhistorien, specielt Arkitekturen, og Skrivekunstens Udfoldelse og Hensygnen belyses udfra hjemlige Kulturforhold: Kirkens og Klostersnes Blomstring og Forfald, Skrivekunstens Popularisering, Skriverskolernes Opstaaen osv.

Den første Afhandling gør Rede for den danske Skrifts tidligste Fremtræden som en tysk Skrift, med dansk Særpræg. Skrivekunsten udøves af Kirkens Mænd og naar sit Højdepunkt i det 12. Aarh., den katolske Kirkes Storhedstid, da de romanske Kirkebygninger rejses, de, hvis Stil gaar igen i Bogstavformerne, idet dog Initialerne faar Udsiring med Baandslyngninger ved Paavirkning fra irsk, byzantinsk eller klassisk Initialkunst, senere Udvikling til Planteornamentik med italiensk Paavirkning. Navnlig i Ærkebispesædet Lund stod Skrivekunsten højt (Necrologium Lundense o. fl.). — Diplomskriften er i denne Periode ikke nogen Kursivskrift, men er karolingisk med bevarede merovingiske Træk.

Derefter følges den palæografiske Udvikling gennem den ældre og den yngre gotiske Skrift, ligesom i første Afsnit med fyldig Redegørelse for de enkelte Skrifttegnets Former og med illustrerende Eksempler fra vore Haandskrifter. Omkring 1350 konstateres en

aftagende litterær Virksomhed, stigende igen i det 15. Aarh. (Klostrenes Reformationstid). Dette Aarhundredes smukke Halvkursiv belyses, og den omkring Aar 1250 opstaaede egentlige Kursivskrift følges i sin Udvikling, der henimod Aar 1500 adskiller den mere og mere fra tysk Kursiv, idet Skriftudviklingen i denne Periode fremtræder som tydeligt fællesskandinavisk.

Som antydet har Kroman viet Haandskrifternes Ornamentik et indgaaende og frugtbart Studium, der giver ham nye Midler i Hænde til den anden væsentlige Undersøgelse: Dateringen af vore gamle Haandskrifter. I denne Henseende giver Afhandlingen meget og værdifuldt Nyt, om end enkelte Dateringer nok kan vække en vis Tvivl, naar de afviger særlig stærkt fra den hidtil raadende. Ændret Tidsfæstelse af Haandskrifter gøres bl. a. gældende for *Justinus-Fragmenterne*, NkS3250,4° (henføres til 12. Aarh., imod J. L. Heibergs 11. eller maaske endog 10. Aarh.), Stockholmerhaandskriftet B74 af Skaanske Lov (til 2. Trediedel af 13. Aarh. »snarere før end efter 1250«; af Schlyter afgjort urigtigt henført til Slutningen af 14. Aarh.), AM4,4° af Jydske Lov (til c. 1300; ifølge Kaalund: c. 1400), *Kursivhaanden i NkS66,8°*, Skaanske Kirkelov (til Begyndelsen af det 14. Aarh., ikke til dette Aarhundredes Slutning), C44 af Jydske Lov (c. 1325, ikke c. 1375), Lægebogshaandskriftet AM187,8° (til Tiden lige efter 1400; ifølge Udgiveren, V. Saaby: c. 1375; ifølge Marius Kristensen: c. 1325) og det skaanske Lovhaandskrift *Don.var.136,4°* (til Slutningen — ikke Begyndelsen — af det 15. Aarh.). — Ledreborg 12 og B76 af Skaanske Lov henføres (som af mig) til c. 1325, AM41,4° (SkL.) til en lidt senere Tid, medens Schlyter vilde gøre det førstnævnte lidt yngre, de to andre adskilligt ældre (B76 satte han til 1270).

For nogle Haandskrifters Vedkommende kan jeg slutte mig til Kroman. Ved enkelte andre føler jeg mig mindre overbevist om Rigtigheden af Nydateringen. Særlig nævner jeg *Don.var.136*, hvor alt kommer an paa Læsningen af en Skrivernotits, der oprindelig har tidfæstet saavel Haandskriftet selv som dets Forlæg. Denne Notits er imidlertid med Flid udraderet, og senere Haandskriftlæsere har ved gentagne Fugtninger gjort Pergamentet saa mørkt, at Læsningen er yderligere vanskeliggjort. Kroman finder her en Datering af det tabte Forlæg til 1430, af det bevarede Haandskrift til 1472; men af det sidste Aarstal er første Del nu ikke synlig; skulde dette Tal da muligvis være at læse som 1372, vilde dette blive Aarstallet for det tabte Forlæg, hvorved 1430 vilde være at knytte til selve vort Haandskrift. I hvert Fald har Haanden her i *Don.var.136* samme Karakter som den i *Fragmenterne af Sjælens Trøst* (A109 i Stockholm, C529 i Uppsala)

og maa tilhøre samme Tid, efter mit Skøn snarest første Halvdel af 15. Aarh. Dog vover jeg ikke absolut at afvise Kromans Læsning og Datering; lykkeligt vilde det være, om man ad teknisk Vej kunde finde Midler til en sikker Tydning af det ene mishandlede Aarstal. —

Kromans Afhandling om den nyere Skriftudvikling er, efter sit særlige Formaal, holdt i en lidt bredere Fremstillingsform, med et særdeles praktisk Tilsnit, mange gode Skriftprøver samt Tavler over Bogstav- og Talformer til Illustration af Tekstens Forklaringer. (Blandt de adelige Skriftprøver savner man dog Anna Hardenbergs smukke Haand som yderste Modsætning til Pernille Oxes Krimskrams).

Med fyldig Redegørelse følges den nygotiske Skrifts Udvikling gennem den ældre Barok, der c. 1650 gaar over i det 17. og 18. Aarhundredes Højbarok. — Paa tilsvarende Maade demonstreres den latinske Skrifts Udvikling fra Reformationstidens Humanistiskrift (hos Chr. Pedersen, Poul Helgesen) gennem det 17. og 18. Aarhundredes franske Paavirkning til den engelsk-tyske i det 19. Aarhundrede.

Haandskrifternes Forkortelser behandles instruktivt i et særligt Kapitel (med Tavle over de mest anvendte).

Svarende til det første Arbejdes særlige Drøftelse af Ornamentik og Haandskrift-Datering rummer den senere Afhandling en god Redegørelse for, hvad der i denne Periode kan tjene Haandskriftlæseren som Middel til en Tidsbestemmelse af Skriften, nemlig: den ortografiske Udvikling, de skiftende Retskrivningsprinciper, Brugen af Storhøgstaverne, der efterhaanden knyttedes specielt til Substantiverne, og andet mere. Kroman har her særlig Fortjeneste af at have vist Danske Lovs ortografisk normgivende Betydning. De nyere ortografiske Principer gennemføres fortrinsvis i de mere officielle Sprogtekster: Bibelen, Forordninger, Tidens Aviser, og i denne Række indtræder da, med særlig Autoritet, Danske Lov 1683, og dennes ortografiske Regelmæssighed skyldes ikke Trykkeriet, men selve Trykmanuskriptets Tilrettelægger, hvis Navn samtidig fremdrages: Johannes Laverentzen, kongelig Haandskriver og Skriver i Geheimearkivet. Hele denne Redegørelse er overmaade interessant, og dens Resultat betydningsfuldt.

Til Slutningsudtalelsen om den fastere og mere personligt prægede Skrift fra det Tidspunkt, da den latinske Skrift blev eneherkende, maa blot føjes den Anmærkning, at de sidste Decennier, paa Grund af slappere Skriveundervisning i vore Skoler, fremviser en beklagelig Nedgang i Evnen til god Penneføring.

Arkivar Kromans to palæografiske Arbejder vil kunne gøre udmærket Fyldest som Hjælpebøger for Haandskriftlæseren, men de rækker videre end de blot konstaterende og registrerende Vejledninger, idet de bringer en Række selvstændige Undersøgelser og Iagttagelser, der paa ny og væsentlig Maade belyser den danske Skriffts Udvikling fra dens Begyndelse til dens nuværende Stadium.

Johs. Brøndum-Nielsen.

Kr. Hald: De danske Stednavne paa -um (Kbh. 1942, 140 Sider).

Den Bog, med hvilken Kristian Hald har erhvervet Doktorgraden, hører til de mest ædruelige og solide Værker, dansk Stednavneforskning har frembragt. Selvom ogsaa Johannes Steenstrups grundlæggende Studier var ædruelige og nøgterne, saa kan det dog ikke nægtes, at man hist og her mærkede, at Forfatteren ikke var Sprogmand af Faget. Kristian Hald derimod er vor eneste fuldt uddannede Stednavneforsker. Baade i sit Studium og i sin Virksomhed har han allerede fra de unge Aar specialiseret sig i Stednavne, ikke blot ved Universitetsstudiet i København, ved sit Arbejde paa Stednavneudvalgets Kontor og ved Udgaven af Sydslesvigs Stednavne, men ogsaa ved længere Studieophold i England, hvis Stednavne — ikke mindst i Danelagen — frembyder saa frugtbare Paralleller til de danske. Paa hvert af Bogens Blade mærker man den skolede Sprogmand og den nøgterne Etymolog, der ikke drager mere vidtgaaende Slutninger end Materialet kan bære.

Emnet er centralt indenfor Stednavneforskningen og Problemet er gammelt i dansk Stednavne- og Bebyggelseshistorie: Er Endelsen *-um* et ældre *-hem*, er den en Dativ Pluralis-Form, eller findes maaske begge Navnetyper Side om Side? Forf. redegør klart og nøgternt for sin Opgave: »Formaalet med Undersøgelsen er at foretage den detaillerede Adskillelse mellem de to Navnetyper, der er Forudsætningen for, at *hēm*-Navnene kan placeres i deres rette sproglige og bebyggelseshistoriske Sammenhæng. Den sene skriftlige Overlevering i Danmark gør en absolut Adskillelse til en uløselig Opgave. Der vil altid blive en lille Rest tilovers, hvor begge Forklaringsmuligheder maa synes lige gode, og i adskillige Tilfælde kan man kun med en vis Grad af Sandsynlighed henføre et Navn til den ene eller den anden Gruppe. De tvivlsomme Navne vil dog vise sig at være saa forholdsvis faa, at de ikke faar væsentlig Betydning for Undersøgelsen af Navnetypernes Udbredelse, Alder etc.«.